

ЦРВЕН КРСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

**ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ -
ПРИРАЧНИК ЗА ВРСНИЧКА
ЕДУКАЦИЈА**

ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ - Прирачник за врсничка едукација

Целта на оваа едукативна алатка е да им помогне на младите волонтери на Црвениот крст да ги зголемат своите знаења за трговијата со луѓе, како и капацитетите за водење на врсничка едукација и пренесување на стекнатите знаења на своите врсници.

Предговор

Прашањето со кое ќе се сретнеш во прирачникот не ти е непознато. Напротив, тоа е прашање за кое слушаш, читаш, разговараш со своите другари, со родителите и наставниците, но досега не си имал можност да учествуваш во некоја организирана форма на едукација од оваа област. Таква можност ти доби сега, бидејќи твојата општинска организација на Црвениот крст е вклучена во програмата „Превенција на трговијата со луѓе“ на Црвениот крст на Република Македонија, а ти како активен волонтер си избран да учествуваш во оваа обука. На обуката, покрај сознанијата за проблемот трговија со луѓе, ќе научиш како по пат на „врсничка едукација“, да ги пренесеш стекнатите знаења на своите врсници волонтери, во твојата општинска организација на Црвениот крст и во училиштата. Оваа програма, многу порано е спроведена со волонтерите на Црвениот крст во земјите од нашето соседство, а и пошироко во други земји во светот. Резултатите кои се постигнати во тие земји не охрабрија да спроведеме ваков тип на програма и кај нас. Ти, како активен и успешен волонтер, кој притоа ќе биде и едуциран за областа, ќе станеш дел од големото меѓународно семејство кое го чинат членовите на националните организации на Црвениот крст, кои покрај другите активности, се занимаваат со превенција на појавата на трговијата со луѓе.

Вовед

Врсничката едукација како начин на пренесување на знаењата за една многу осетлива област - трговија со луѓе, ја избравме затоа што веруваме дека младите најдобро учат од нивните врсници.

За да ти помогнеме во тоа, го подготвивме овој Прирачник како материјал кој ќе ти понуди основни сознанија за трговијата со луѓе, но и кој ќе ти послужи како основна алатка за организирање на обуките и изведување на едукациите со твоите врсници. Во него ќе најдеш сè што ти е потребно да знаеш во врска со проблемот на трговијата со луѓе и начините на превенција од ова зло, кое уништува голем број млади животи. Сè што зборуваме во прирачникот се случува тука околу нас и е дел од нашата реалност. Случаите на жртви на трговија со луѓе кои се опишани во прирачникот се вистинити случки, а имињата на лицата се изменети заради заштита на идентитетот.

Во прирачникот ќе се сретнеш и со основните правила за интерактивната работа, работа во група и со група и начините на подготовка, организација и водење на работилница, со кои можеби си се сретнал порано во некои други едукации, а можеби некои работи си заборавил. Затоа, Прирачникот секогаш ќе биде тука да ти помогне. Во него, исто така, се наоѓаат предлози за неколку работилници, кои после оваа едукацијата ќе можеш да ги применуваш во работата со своите врсници.

Веруваме во тебе и се надеваме дека сознанијата од Прирачникот успешно ќе ги искористиш во реализација на твојата основна цел - запознавање на твоите врсници со проблемот трговија со луѓе и опасностите од овој феномен.

ПРВ ДЕЛ

1. Врсничка едукација

1.1 Дефинирање на поимот

Врсничката едукација е процес во којшто добро обучени и мотивирани млади луѓе извршуваат неформални или организирани образовни активности со млади блиски по возраст, ставови или интереси (“peer education“)¹. Односно, зборуваме за врсничка едукација кога млади луѓе им пренесуваат информации на своите врсници.

1.2 Цели на врсничката едукација

Оваа активност има одредени цели а тоа се:

- младите да стекнат знаења и вештини, да развијат способност да се снајдат во одредени ситуации и да се заштитат од негативни влијанија во средината;
- им помага на младите да задоволат различни потреби;
- да развијат позитивни групни норми;
- да прифатат позитивни општествени вредности, и
- да донесуваат одговорни, за нив важни одлуки во животот.

1.3 Кои се предностите на врсничката едукација?

Познато е дека луѓето сè повеќе се подготвени да примаат информација, порака и да ги променат своите ставови, верувања и однесувања, доколку веруваат дека оној кој им ја пренесува информацијата/пороката е сличен на нив и има слични проблеми, грижи и притисоци.

Имајќи го предвид фактот дека групата на врсници на која припаѓа младиот човек има големо влијание врз начинот на однесување на нејзините членови, врсничката едукација го користи влијанието на врсниците на еден позитивен начин.

Истражувањата за влијанието на групата и искуствата од примената на врсничката едукација покажуваат дека младите многу полесно усвојуваат информации од врсниците, затоа што:

- имаат поголема доверба во врсниците отколку во возрасните едукатори;
- тие комуницираат на разбирлив и за двете страни прифатлив начин;
- слушаат иста музика, имаат интерес за исти популарни личности;
- се изразуваат на ист начин;
- послободно се впуштаат во дискусија и зборуваат за своите проблеми, стравови, потреби, кога едукаторот е нивни врсник, отколку со возрасен едукатор;
- врсникот - едукатор претставува позитивен модел за идентификација на младите.

Едукацијата на врсници повеќе се прифаќа како начин на кој младите луѓе примаат совети од пријател. Тој пријател е компетентен и знае како е да си млад, бидејќи ги има истите проблеми како и неговите врсници. Затоа, не е необично тоа што младите луѓе се поподготвени да примат информации од своите врсници и за прашања кои особено се сензитивни и претставуваат табу во општеството.

¹ Во недостаток на збор аналоген на англискиот “peer” во Прирачникот го користиме зборот „врсник“. Врсник е лице кое припаѓа на иста социјална група како друго лице или група. Социјалната група може да се базира на следните критериуми: возраст, пол, полова ориентација, професија, социоекономски или здравствен статус, итн.

1.4 Корисноста од врсничката едукација

Освен користа за младите едуканти, искуствата од примената на врсничката едукација покажуваат дека и врсниците - едукатори имаат корист од оваа форма на образование. Низ овој процес тие стекнуваат:

- важни социјални вештини како што се: вештини за успешна комуникација, лидерски вештини, вештини за работа со група;
- учат асертивност, емпатичност и толеранција во односите со луѓето;
- подобро разбирање и прифаќање на различностите;
- добиваат можности да ја зголемат самовербата, самопочитувањето и самодисциплината;
- добиваат информации за одредени работи кои се важни за нивниот живот.

1.5 Каде и како може да се користи овој пристап?

Едукацијата на врсници може да се спроведува во мали групи или низ индивидуален контакт во различни средини: училишта, универзитети, клубови, на работни места, на улица, односно секаде каде се среќаваат младите луѓе и каде се чувствуваат сигурно и прифатено.

Обуката на врсници може да се применува **во различни социјални и возрасни групи** за постигнување на различни цели.

Врсничката едукација може да се организира на повеќе **начини**;

- организирање на сесија со ученици, со примена на интерактивни техники како што е играње на улоги;
- форум - театар во клуб за млади проследено со групна дискусија;
- неформален разговор со млади луѓе во дискотеки на тема, различни видови на однесување кое може да го загрози нивното здравје или живот. Во рамките на тој разговор младите луѓе можат да добијат информации и практична помош.

Овој пристап може да се користи и за различни **теми**: решавање на конфликти, меѓуетничка толеранција, борба против насилството, здравствена заштита, превенција од зависности, сексуално образование, превенција од ХИВ и во последно време - превенција од трговија со луѓе.

1.6 Вештини кои треба да ги поседува едукаторот на врсници

За некој да стане едукатор на врсници, тој треба да помине низ комплетна обука која опфаќа стекнување на следните вештини:

- организациски вештини
- активно слушање
- комуникација
- водење на работилница
- решавање на конфликти
- донесување на одлуки
- донесување на заклучоци

Како едукатор на врсници најважно е да ја придобиеш **довербата** на твоите врсници, членови на групата за обука, бидејќи тоа е основа за успехот на обуката „Врсниците обучуваат врсници“.

1.7 Методи на работа

Во работата со млади, знаењата за трговија со луѓе кои ќе ги стекнеш на обуката, можеш да ги пренесеш на другите на различни начини. Можеш да користиш **презентација** (усна или комјутерска) и/или **работилници**. Притоа можеш да користиш и различни технички помагала за презентација како: графоскоп, проектор, видео и филмови. Пред употребата на истите научи како се користат и испробај ја нивната функција. Овие помагала служат како потсетник за најважните поими, клучните зборови и фрази и не треба да бидат преоптоварени со многу и со неважни информации. Најдобро е по презентацијата, многубројните информации кои треба да ги пренесеш на учесниците на семинарот да ги проработиш низ работилници. Притоа запомни: користењето на интерактивни методи, учење со учество и низ искуство, се основа на секој работилнички начин на работа. Без оглед дали ќе користиш презентација или работилнички начин на работа, добро (најдобро) е да работиш во пар со твој врсник/чка. Ова е важен дел од организацијата на обуката.

1.8 Практични совети за успешно водење на врсничка едукација

Како учесник на различни предавања, семинари, сигурно се сеќаваш само на оние кои биле интересни, односно кои биле презентирани на интересен начин, кои кај тебе поттикнале интерес и со внимание си ги слушал, заради што ти останале во сеќавањето. Проблемот на трговија со луѓе е интересна тема, проблем за кој ти имаш солидно знаење, меѓутоа, тоа сè уште не значи дека ти ќе умееш успешно да го пренесеш знаењето на другите. Затоа потруди се добро да ја осмислиш твојата презентација, така што ќе предизвика интерес, а не досада кај учесниците на работилницата. Тоа ќе го постигнеш доколку го насочиш своето излагање кон нив и доколку активно ги вклучиш во својата презентација.

Следните **совети** ќе ти помогнат:

1.81 Запознај ги учесниците

Запознавањето на учесниците во работилничкиот начин на работа е од клучно значење. За да го постигнеш тоа, пред да почнеш со предавањето/работилницата постави си и побарај одговор на некои од овие прашања:

- колку учесници брои групата за едукација?
- каков е составот на групата во однос на полот и возраста?
- дали групата е опуштена, одморена, полна со ентузијазам, заинтересирана, или е заморена, незаинтересирана, нервозна и непријателски расположена?
- што очекуваат од работилницата?
- што сакаат да дознаат за проблемот трговија со луѓе?
- дали се овде по своја волја?
- какви активности ќе преземеш пред почетокот на работилницата за да ги мотивираш за активно учество?
- какви активности ќе предвидиш по завршувањето на предавањето или работилницата?

На поголем дел од овие прашања ќе одговориш доколку пред презентацијата се потрудиш да собереш што повеќе информации за групата. Разговарај со сите кои знаат нешто за групата со која ќе работиш. Најмногу информации ќе добиеш од организаторот на предавањето/работилницата и особено од оние кои порано работеле со таа група. Дobar начин на запознавање е, пред почетокот на обуката, да се сретнеш со учесниците и низ неформален разговор да дознаеш повеќе во врска со нивните очекувања и интересирања, но и кои евентуални проблеми можеш да ги очекуваш во текот на обуката. Затоа, потруди

се порано да бидеш на местото каде што ќе се изведе обуката, макар половина час пред почетокот на предавањето/работилницата.

1.8.2. Одреди ги прецизно своите цели

Пред почетокот на обуката **одреди ги прецизно своите цели** меѓу кои:

- справување со тремата (доколку чувствуваш);
- начин на однесување (говор на телото);
- воспоставување успешен контакт;
- мотивација на групата за активно учество;
- што е тоа што сакаш да научат учесниците (акцентирање на важните моменти во презентацијата);
- вклучување на учесниците во активностите;
- јасни заклучоци.

1.8.2.1 Справување со тремата

Возбуденоста, појава на страв и вкочанетост се нормални и очекувани реакции при настап пред непознати (па и пред познати) луѓе. Важно е да знаеш дека и најискусните предавачи често чувствуваат симптоми на страв во текот на презентацијата.

Што можеш да направиш кога ќе почувствуваш трема?

Можеш да направиш кратка прошетка, неколку вежби за загревање, да се сконцентрираш на она што ќе го зборуваш, да го визуелизираш почетокот на работилницата. По овие вежби ќе почувствуваш како твојот страв и вкочанетост се намалуваат или исчезнуваат. Секогаш сети се дека сите во публиката се слични на тебе, твои врсници, кои сакаат да успееш во твојата презентација.

1.8.2.2 Начин на однесување (говор на телото)

Успешната комуникација со учесниците значајно зависи од држењето на телото, движењата, гестовите, контактот со очите, односно говорот на телото.

Држење на телото

Доколку имаш исправено и релаксирано држање на телото, покажуваш дека си сигурен во себе. Ако имаш вкочането држење одаваш сомнеж за несигурност во себе или своите презентерски способности.

Движења и гестови

Ако правиш чести и недоволно координирани движења со рацете, одење ваму таму, премногу се приближуваш или оддалечуваш од учесниците, правиш чести гримаси на лицето, ќе ги деконцентрираш учесниците и нивното внимание ќе биде насочено на тоа ШТО правиш а не ШТО зборуваш. Затоа внимавај, лежерните и координирани движења како и соодветните изрази на лицето ќе го насочат вниманието на учесниците на содржината за која зборуваш.

Глас и говор

Гласовното изразување е многу важно за одржување на вниманието на слушателите. Практикувај промени во гласот и контролирај ја јачината на гласот, на тој начин можеш да ги нагласиш важните делови од презентацијата. Не брзај, бидејќи пребрзото зборување не само што не може да се следи, туку е и неразбирливо за слушателите. Лек за брзото зборување се паузите.

Говорот не смее да биде без паузи затоа што брзо ќе ги замори слушателите, а и ти не можеш да следиш што си кажал во моментот и да размислиш за она што е следно што

треба да кажеш. Паузите во говорот ќе им помогнат на слушателите да го запомнат претходното и да го очекуваат следното. Ако си несигурен во тоа како звучиш, можеш да се снимиш и потоа да го анализираш својот говор.

Контакт со погледот

Труди се да воспоставиш контакт со слушателите гледајќи во нив, но не ги фиксирај. Срамежливите и несигурните луѓе избегнуваат да го гледаат соговорникот. Затоа, обраќајќи им се со поглед ќе го задржиш нивното внимание.

Запомни: Исправеното и релаксирано држење на телото, лежерните и координирани движења и соодветните изрази на лицето, глас кој е јасен и со осцилации и постојан контакт со погледот, ќе го насочат вниманието на учесниците и ќе ја потенцираат твојата порака.

1.8.2.3 Воспоставување успешен контакт

Концентрирај се на своите цели и оствари контакт со учесниците. Тоа можеш да го направиш на неколку начини: на слушателите ќе им раскажеш интересна приказна/настан, ќе поттикнеш дискусија за некое во моментот актуелно прашање за младите, игра или вежба за загревање, поставувајќи прашање до слушателите за нивните желби за време на обуката, интересен начин на претставување, итн. Потруди се да ги запомниш нивните имиња или прекари со кои сакаат да им се обраќаат.

Предавањето/работилницата почни го со претставување на планот на работа во текот на предавањето/работилницата.

1.8.2.4 Мотивација на групата за активно учество

За да ги мотивираш слушателите активно да учествуваат во работата внимавај на следното: не користи еднонасочна комуникација, што повеќе ангажирај ги слушателите и кај нив предизвикај чувство на лична поврзаност со твојата презентација (со помош на дискусија, вежби, игри, прашања); на тој начин на презентацијата ќе се сеќаваат долго потоа.

Работилницата можеш да ја конструираш така што учесниците сами (на пример, преку „бура на идеи“) да ги откријат клучните точки и сами да извлечат заклучоци. Твојата улога како водител на работилницата е да го олесниш овој процес преку потврдување или сумирање на заклучоците.

1.8.2.5 Што е тоа што сакаш да научат учесниците (акцентирање на важните моменти во презентацијата)

Во психологијата е познато дека најдобро се паметат деловите на почетокот и крајот на презентацијата, деловите кои се нагласени и/или кои се повторуваат повеќе пати, но и оние кои се необични или имаат одредено или лично значење за учесниците. Затоа, запомни: истакни ги клучните точки кои се важни да ги научат, претстави ги на интересен/необичен начин и учесниците ќе ги запаметат.

Повторувај ги содржините кои сакаш да ги запаметат, но внимавај да не претераш и да им досадиш на учесниците.

1.8.2.6 Вклучување на учесниците во активностите

Успешното учење се остварува преку активно учество на учесниците во обуката. Затоа, практикувај двонасочна интеракција и комуникација (низ дискусија, вежби, игри, прашања), односно практикувај дијалог и не држи монолог. Колку повеќе ги ангажираш учесниците и доколку успееш кај нив да создадеш чувство на лична поврзаност со твојата презентација, толку повеќе ќе ја запаметат презентацијата и подолго овие знаења ќе им

останат во сеќавањето. Тоа можеш да го постигнеш ако презентацијата/работилницата ја структурираш така што учениците сами ќе ги откријат клучните точки и сами ќе ги извлечат заклучоците, а ти ќе имаш улога да им го олесниш тој процес со потврдување или резимирање на заклучоците.

1.8.2.7 Јасни заклучоци

На крајот од презентацијата/работилницата истакни ги повторно клучните точки и потруди се да добиеш *feedback* (повратна информација) колку учесниците усвоиле од нив. Направи последен, брз преглед на содржините кои беа презентирани во текот на денот. Бидејќи помнењето секогаш е активно пред крајот на излагањето, потруди се крајот на презентацијата да биде силно истакнат и јасен.

1.8.3 ЗА КРАЈ – неколку корисни совети

На успешната презентација, освен твојата добра подготвеност влијание имаат и други фактори. Тоа се:

- местото каде се одржува предавањето/работилницата;
- почитување на правилата;
- почитување на времето;
- паузите.

1.8.3.1 Место каде се одржува предавањето/работилницата

Просторијата во која се одржува предавањето, односно условите на средината, се важен фактор за успешноста на работилницата. Особено е важно дали просторијата е доволно светла, топла, доволно пространа и проветрена.

Затоа пред почетокот на работилницата треба да ја провериш, и доколку постои можност да ги поправиш недостатоците.

Провери дали има доволно простор за секој учесник. Распоредот на столовите направи го според потребите на твојата презентација. Доколку се определиш за работилница пожелно е столовите да бидат во круг. Ако работиш во групи, тогаш обезбеди место за работа на секоја група.

1.8.3.2 Почитување на правилата

Правилата се договараат пред почетокот на презентацијата и се усвојуваат со консензус. Тие се однесуваат на мобилните телефони, времето на почнување и завршување на сесиите, паузите, излегувањата, итн.

1.8.3.3 Почитување на времето

Почни навреме

Почнувањето навреме планирано во агендата е важно за првиот впечаток во однос на твојата сериозност. Ненавременото започнување и доцнењето остава негативен впечаток. Сепак, ако дојде до доцнење, потруди се да не си ти причина за тоа. Почитувајќи го времето ги почитуваш и твоите слушатели.

Заврши навреме

Внимавај да не го продолжиш времето на презентација или работилницата. Тоа може да ја упропасти добрата работилница и да предизвика револт кај учесниците. Доколку е неопходно тоа, разговарај со учесниците, истакни ја потребата за продолжување и колку ќе трае. Ако добиеш согласност продолжи, но не го злоупотребувај нивното трпение.

1.8.3.4 Прави паузи

Вниманието на слушателите не е бесконечно. Веќе по половина час кај дел од учесниците вниманието почнува да опаѓа, а по педесетина минути доаѓа до нагло опаѓање на

вниманието кај најголем број од учесниците. Затоа, доколку предавањето или работилницата трае подолго, на учесниците треба да им дадеш време за пауза. Паузата направи ја во моментот кога ќе почувствуваш дека нивното внимание опаѓа. Можеш да употребиш и мала вежба за релаксација (да се протегнат, прошетаат, освежат). Ако предавањето или работилницата трае пократко од 50 минути не е препорачливо да правиш пауза.

И сосема за крај, беше успешен ученик и ќе бидеш одличен едукатор на твоите врсници. Ти го можеш тоа. При секое следно предавање/работилница ќе ти биде сè полесно и полесно. Затоа, ХРАБРО во твојата мисија - едукацијата на твоите врсници за проблемот трговија со луѓе. **СРЕЌНО**

ВТОР ДЕЛ

2. Трговија со луѓе

2.1 Вовед

Трговијата со луѓе е сериозен и сложен меѓународен проблем, трет по големина криминален бизнис по трговијата со дрога и оружје и еден од растечките форми на организиран криминал на глобално ниво, кој е присутен како во сиромашните и недоволно развиени земји така и во развиените земји. Државите од Југоисточна Европа, кои долги години минуваат низ политичка и економска транзиција², посебно се засегнати со овој проблем, првенствено, како *земји на потекло* на жртви на трговија. Развиените земји, првенствено, се *земји на дестинација и транзит*. Трговијата со луѓе е сериозен општествен проблем и претставува најтешка форма на кршење на основните човекови права - правото на живот, на слободно движење, на слобода на избор и други права и слободи. Милиони жени, млади и деца, но и мажи, секојдневно се принудуваат на проституција, питачење, слугување во куќи, работа на плантажи и на други видови принуда.

Со луѓето се тргува во границите на една земја (*интерна трговија со луѓе*) и надвор од границите на една земја (*транснационална трговија со луѓе*).

Македонија, за разлика од другите земји во регионот, заради својата местоположба, во изминатиот период беше земја на транзит и дестинација на жртви на трговија-странски државјани, кои беа тргувани првенствено, за сексуална експлоатација. Меѓутоа, последниве години Македонија стана и земја на потекло на жртвите на трговија, и македонски државјани се тргувани во други земји. Од 2004/5 година кога се откриени првите жртви на интерна (внатрешна) трговија со луѓе, бројот на овие жртви е во постојан пораст. Особено загрижува сè поголемиот број на малолетни лица - жртви на трговија со луѓе кај нас. Исто така, сите релевантни меѓународни показатели укажуваат на тоа дека расте бројот на деца - жртви на овој криминал.

Се претпоставува дека 4 милиони лица годишно стануваат жртви на трговија. Од нив најголем број се жени, кои се тргувани за сексуална експлоатација, а се тргува и со голем број деца и мажи кои се жртви на трудова експлоатација и други форми на експлоатација. Меѓународната организација за миграции проценува дека годишно, преку меѓународните граници, се тргуваат околу 2 милиони луѓе.³ Според УНИЦЕФ бројот на деца, кои се жртви на трговија со луѓе е околу 1,2 милиони годишно⁴. Според Обединетите нации, 700.000 жени, деца и мажи секоја година стануваат жртви на трговија. Стејт депарментот на САД проценува дека до 900.000 жени, деца и мажи годишно постануваат жртви на трговија со луѓе.⁵ Најновиот извештај на Меѓународната организација на трудот (ILO) во поглед на присилниот труд посочува дека, како жртви на трговија се проценуваат 2,5 милиони луѓе, од кои најмалку една третина се предмет на продажба заради економска експлоатација⁶.

² Транзицијата е процес на изградба на функционални демократски институции и пазарно ориентирана економија во едно општество.

³ <<http://www.iom.int/jahia/jsp/index.jsp>>

⁴ <<http://www.unicef.org/specialsession/activities/child-trafficking.htm>>

⁵ <<http://www.state.gov>>

⁶ **International Labour Organization**. *A global alliance against forced labour: Global reports under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*, International Labour Conference, 93rd session, Geneva 2005
<<http://www.fes.de/cotonou/downloads/official/INTERNATIONAL/ILO+GLOBAL+ALLIANCE2005.PDF>>

Најновите податоци за жртви тргувани во Македонија (странски и македонски жртви) кои се идентификувани и на кои им е укажана помош покажуваат дека:

- вкупниот број на жртви - странски државјани, на кои им е укажана помош во Македонија, од 2000 до 2009 година изнесува 778;
- Од откривањето на проблемот во 2004 до декември 2008 година вкупниот број на идентификувани жртви - македонски државјани е 83 жртви, а заштита во засолниште добиле 52 жртви. Од нив околу 40% се малолетни жртви-деца.
- Последните извештаи наведуваат дека внатрешната трговија е сè почеста појава. Според UNDP⁷, во државите на Западен Балкан се намалува бројот на странски државјани, а се зголемува бројот на жртви на внатрешна трговија со луѓе (Албанија, Босна и Херцеговина, Македонија и Србија и Црна Гора, вклучувајќи го тука и Косово). Особено во Косово, бројот на лицата - жртви на внатрешна трговија е многу висок.

Иако прикриена природата на овој организиран криминал го отежнува добивањето на сигурни и потполни податоци за неговата распространетост и профитот кој се остварува од оваа криминална активност, сепак, трговијата со луѓе се смета за еден од трите најголеми извори за финансирање на организираниот криминал на светско ниво, заедно со трговијата со дрога и оружје. Според извештајот на Европската унија од 2004 година за состојбата на организираниот криминал, на глобалната скала, трговијата со луѓе претставува бизнис тежок од 8,5 до 12 милијарди евра годишно.⁸ Профитите генерирани преку трудовата експлоатација на жени - жртви на трговија со луѓе, мажи и деца, според проценката на Меѓународната организација на трудот изнесува 32 милијарди американски долари годишно⁹.

За разлика од другите видови илегален бизнис, трговијата со луѓе, во основа е заснована врз активности кои најбрутално ги повредуваат основните човекови права - правото на живот, слободно движење, слобода на избор на жртвите, со што го рушат и оспоруваат нивниот човечки дигнитет.

2.2 Феноменот трговија со луѓе - што е трговија со луѓе

Трговијата со луѓе не е феномен на новото време. Во Европа, почетоците на оваа појава датираат уште од античкото време, во грчката и римската цивилизација, а постоела и во средниот век. Трговијата со луѓе има корени во колонизацијата. Организирани мрежи на трговци со луѓе постоеле уште во XIX век, кога за оваа појава почнува да се зборува посериозно, со тоа што терминот кој тогаш се користел бил „трговија со бело робје“. Во тоа време во многу земји сè уште постоело класичното робовладетелство, тоа било единствен облик на трговија со луѓе, кој наидува на осуда и кој се сметал за кривична активност и било наречено „трговијата со бело робје“.

Првата меѓународна кампања против трговијата со бело робје, резултира со потпишување на Првата меѓународна спогодба во Париз 1904 година.¹⁰ Во 1949 година, Генералното собрание на ОН ја усвојува Првата конвенција на Обединетите нации за сузбивање на трговијата со луѓе и експлоатација по пат на проституција, прв меѓународен правен инструмент кој се однесува на трговија со луѓе.¹¹

⁷ UNDP/UNICEF/ UNOHCHR/ OSCE- ODIHR. *Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe, 2007*

⁸ Europol. *Office for Official Publications of the European Communities. 2004 European Union Organized Crime Report, 2004*

⁹ **International Labour Organization.** *A global alliance against forced labour: Global reports under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*, International Labour Conference, 93rd session, Geneva 2005
< <http://www.fes.de/cotonou/downloads/official/INTERNATIONAL/ILO+GLOBAL+ALLIANCE2005.PDF>>

¹⁰ International Agreement for the suppression of the "White Slave Traffic". Paris, 18 May 1904

< http://untreaty.un.org/English/CTC/ch_VII_8p.pdf>

¹¹ Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of others, 1949

<<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/33.htm>>

На меѓународна сцена проблемот на трговијата со луѓе посебно се актуелизираше последната деценија од XX век, поточно во текот на 90-тите години од XX век. Тоа доведе до интензивирање на напорите на Меѓународната заедница за изнаоѓање на адекватни механизми за борба против ова најстрашно општествено зло на нашето време. За тоа сведочат значаен број активности на меѓународните и други организации меѓу кои: Организацијата на Обединетите нации, Европската унија, Советот на Европа, Организацијата за безбедност и соработка во Европа, Пактот за стабилност и други. Усвоени се повеќе меѓународни конвенции кои се однесуваат на трговијата со луѓе. Меѓу нив, главен меѓународен инструмент за борба против транснационалниот организиран криминал е **Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал**¹², дополнета со **Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено со жени и деца, и Протоколот против криумчарење на мигранти (Палермо 2000)**¹³. Со потпишување и ратификација¹⁴, државите ги преземаат обврските од оваа Конвенција.

Како се дефинира трговијата со луѓе?

Трговијата со луѓе е дефинирана во член 3 од Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговија со луѓе, особено со жени и деца, како што следи:

- „(1) *Трговијата со луѓе ќе значи регрутирање, превезување, пренос, криење или прифаќање на лица по пат на закана, или со употреба на сила или други форми на принуда или киднапирање или измама, или лага или со злоупотреба на сила или позиција на ранливост или давање т.е. примање на исплата или добивки, заради постигнување согласност на лице кое има контрола над друго лице, со цел за експлоатација. Експлоатацијата вклучува, во најмала мерка, експлоатација за проституција на други лица или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или принудно услужување, ропство или постапување слично на ропство, слугување или отстранување на органи.*
- (2) *Согласноста на жртвите на трговија со луѓе со намера за експлоатација, спомената во став 1 на овој член, ќе биде небитна доколку е употребено некое од средствата споменати во став 1.*

Во случаи каде што се вмешани деца, овој член продолжува со:

- (3) *Регрутирањето, превезувањето, преносот, криењето или прифаќањето на дете со цел за експлоатација, ќе се смета за трговија со луѓе, дури и доколку не се вклучени средствата споменати во став 1 од овој член.*
- (4) *За дете ќе се смета секое лице на возраст под 18 години.“*

Запомни: жртвите на трговија со луѓе често се соочуваат со:

- измама
- насилство
- експлоатација
- психичка и физичка злоупотреба
- тортура
- кршење на основните човекови права

¹² Усвоена со Резолуција 55/25 на Генералното собрание ОН, 15 ноември 2000.

United Nations Convention against Transnational Organized Crime, <<http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html>>

¹³The Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children and the Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, <<http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html>>

¹⁴ Во меѓународното право: потврда на меѓународна спогодба/конвенција, која ја потпишуваат највисоките органи во државата со што спогодбата станува полноважна, односно обврзувачка за земјите кои ја ратификувале.

Основни разлики помеѓу трговија со луѓе, криумчарење луѓе и проституција

Бидејќи голем дел од карактеристиките на криминалот трговија со луѓе се среќаваат и при други форми на злоупотреба на луѓе, како што се проституцијата и криумчарењето, важно е да ја разбереш разликата помеѓу овие поими.

Разлика помеѓу трговија со луѓе и криумчарење на мигранти:

<i>Трговијата со луѓе</i>	<i>Криумчарење на мигранти</i>
<i>Може да биде внатрешна и меѓународна</i>	<i>Секогаш има меѓународен карактер (вклучува преминување на државната граница)</i>
<i>Секогаш подразбира користење на сила, принуда, закана и измама</i>	<i>Постои согласност на лицето кое се криумчари (често само плаќа за да биде илегално пренесено во друга држава)</i>
<i>Целта и е експлоатација на жртвата</i>	<i>Целта е материјална корист (може, но не мора да има експлоатација)</i>

Криумчарење на мигранти подразбира: посредување на илегален влез на едно лице во некоја држава - договорена страна, кое не е државјанин на таа држава, обезбедување на илегално влегување во друга држава на лице кое за тоа е согласно и тоа лице кое не е нејзин постојан жител, заради стекнување на директна или индиректна финансиска или друга корист.

Основна разлика помеѓу криумчарењето на мигранти и трговијата со луѓе е во **согласноста** на лицето, односно **слободната волја**, која отсуствува при трговијата со луѓе.

Разлика помеѓу трговија со луѓе и проституција:

<i>Трговијата со луѓе</i>	<i>Проституција</i>
<i>Жртвата секогаш е во положба на ропски однос-таа/тој е сопственост на лицето што ја купило</i>	<i>Лицето кое се бави со проституција може да располага со своето тело и заработувачка</i>
<i>Жртвата нема слобода на движење</i>	<i>Лицето кое се занимава со проституција има слобода на движење</i>
<i>Жртвата нема слобода на одлучување</i>	<i>Лицето кое се занимава со проституција слободно може да одлучи дали ќе се занимава со проституција или не?</i>
<i>Проституцијата е само еден вид на експлоатација на жртвата на трговија</i>	<i>Може, но не мора да вклучи различни облици на принуда и експлоатација.</i>

Проституција претставува: доброволен чин на давање сексуални услуги во замена за пари или друга материјална корист.

Разликата помеѓу проституцијата и трговијата со луѓе, исто така, е во **слободата на волјата**, која отсуствува при трговијата со луѓе.

Прашања за дискусија

1. Колку од претходно изнесеното ти беше познато, а што е она што досега го немаше слушнато за трговијата со луѓе?
2. Како ја разбираш разликата помеѓу трговијата со возрасни лица и деца?
Во што е основната разлика?

Законодавство - што вели нашето законодавство во врска со трговијата со луѓе?

Република Македонија, во 2000 година, ја потпиша Конвенцијата за транснационален организиран криминал заедно со нејзините три протоколи¹⁵, со што ја потврди определбата на Владата за превенција и елиминирање на растечките форми на транснационалниот организиран криминал преку зајакнување на меѓународната соработка и владеењето на правото. Во оваа насока, врвен приоритет на Министерството за правда беа активностите за реформа на кривичното законодавство заради доизградување на правната рамка за поефикасна превенција и сузбивање на делата поврзани со организираниот криминал.

Во оваа смисла, во 2002 година е извршена измена на Кривичниот законик и е внесено ново кривично дело со член 418-а „Трговија со луѓе“¹⁶. Со измените на Кривичниот законик, усвоени во 2004 година, текстот на член 418-а беше проширен и изменет во насока потполно да ја пресликува дефиницијата за трговија со луѓе од Протоколот од Палермо.¹⁷

Така, според член 418-а од Кривичниот законик на Република Македонија став 1:

„Тој што со сила, сериозни закани доведува во заблуда или други форми на присила, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола над друго лице, врбува превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или друга форма на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконско посвојување или нему сличен однос, недозволено пресадување на делови од човековото тело, ќе се казни со затвор од најмалку 4 години.“¹⁸

Со измените и дополнувањата на Кривичниот законик од 2004 година, воведени се нови кривични дела: Криумчарење на мигранти (418б) и Организирање и поттикнување на извршување на кривични дела трговија со луѓе и криумчарење на мигранти (418в).

Во јануари 2008 година беше воведен нов член (418г) – Трговија со малолетно лице кој предвидува казна затвор до најмалку 8 години. Новиот член гласи:

- „(1) Тој што врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа малолетно лице заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос или недозволено пресадување делови од човеково тело, ќе се казни со затвор најмалку осум години.*
- (2) Тој што делото од став 1 ќе го стори со сила, сериозна закана, со доведување во заблуда или друга форма на присила, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ или физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице, ќе се казни со затвор најмалку десет години.*
- (3) Тој што користи или на друг овозможува користење на сексуални услуги или друг вид експлоатација од малолетно лице за кое знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе, ќе се казни со затвор најмалку осум години.*
- (4) Тој што ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга туѓа идентификациска исправа заради вршење на делото од ставовите 1 и 2, ќе се казни со затвор најмалку четири години.*

¹⁵Протокол за превенција, сузбивање и казнување на трговија со луѓе, особено жени и деца; Протокол против криумчарење на мигранти по копнен, воден или воздушен пат; Протокол против недозволено производство и трговија со оружје, делови од оружје и муниција.

¹⁶Член 418-а, Закон за измени и дополнување на Кривичниот законик, „Службен весник на РМ“ бр.4 од 25 јануари 2002

¹⁷Закон за измени и дополнување на Законот за кривична постапка на РМ, „Службен весник на РМ“ бр.19 од 30 март 2004

¹⁸Ibid, член 418-а, став 1,

- (5) *Согласноста на малолетното лице со дејствата предвидени во став 1, не е од значење за постоењето на кривичното дело од став 1.*
- (6) *Ако делото од став 1 го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.*
- (7) *Недвижностите искористени и предметите и превозните средства употребени за извршување на делото се одземаат.“*

Важно е да **запомниш** дека: присила, грабнување, измама, продавање, купување, експлоатација (од кој било вид), од едно лице врз друго, се казниви дејствија.

ЗОШТО ЛУЃЕТО СТАНУВААТ ЖРТВИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ?

• Состојбите во земјите во транзиција

Транзицијата, војните, длабоката политичка и економска криза во регионот, како и повеќегодишната изолација и санкциите наметнати од Меѓународната заедница, што за последица имаа зголемување на сиромаштијата и невработеноста, создадоа плодна почва за зголемување на сите видови криминал и за појава на трговија со луѓе, како најтешка форма на криминал. Голем број луѓе, почесто млади, се во постојана потрага за работа и подобар живот, што, пак, ги прави многу податливи и лесен плен за трговците со луѓе. Особено вулнерабилни групи се жените, бидејќи бараат работа или работат во дејности кои претрпеа најголеми промени (услужните дејности, текстилната индустрија и други) и во кои имаше најголем број на отпуштања од работа. Сиромаштијата на семејствата доведе и до појава на трговија со деца (подведување на проституција, питачење, продавање за склопување брак) во која не ретко учествуваат и родителите.

• Социјални фактори

Во периодите на криза доаѓа до криза и во семејството, заради големите социјално-економски тешкотии и нарушените односи меѓу членовите. Дисфункцијата на семејството е основен фактор за појава на различен вид социјално-патолошки појави кај членовите. Недоволната грижа на родителите кон децата ја зголемува можноста на младите да бидат измамани и внесени во ланецот на трговците, од каде тешко се излегува.

• Дискриминација на пазарот на трудот

Во периодите на криза општествената позиција на жената станува се послаба и можностите за соодветна работа или статус се намалени. Бројот на жени кои се невработени во вакви времиња секогаш поголем од бројот на мажи. На пазарот на трудот жените се вработуваат последни, а први се отпуштаат. Маргинализирани и дискриминирани тие се изложени на високи ризици. Затоа, кога на жените им е скратен пристапот до регуларниот пазар на трудот, тие се принудени да бараат работа на црниот пазар, а тогаш многу лесно стануваат жртви на трговија со луѓе.

• Образовното ниво на жените

Ниското образовно ниво кај жените особено од сиромашните рурални средини, кои заради традиционалните сфаќања не го продолжуваат школувањето, ги прави недоволно свесни за опасностите кои ги демнат кога ќе дојдат во град и кога ќе прифатат работа во кафеана, бар, како келнерки, и/или пејачки итн. Ниското образовно ниво е една од причините заради која и можностите за вработување во други области се мали. Затоа расте и бројот на невработени жени.

• **Насилството врз жените и децата**

Насилството врз жените и децата, особено насилството во семејството, исто така, ја зголемуваат изложеноста на жените и децата на опасноста да станат жртви на трговија со луѓе. Семејното насилство е важна причина заради која многу девојки и млади жени, девојчиња и момчиња го напуштаат своето семејство, често и својата земја, затоа што им е скратена можноста за секаква заштита. Така, на жените кои се соочуваат со семејно насилство, невработеност, сексуални вознемирувања, понудата за добро платена работа во ноќен клуб или во странство им претставува можност за подобар живот, а на децата можност да побегнат од насилството.

Запомни: Основни „push“ фактори кои ги туркаат жените и децата па и мажите, во трговијата со луѓе, помеѓу другото се: сиромаштијата, невработеноста, ниското образовно ниво, родовата дискриминација, насилството, недоволната информираност, итн. Од друга страна, пак, „pull“ факторите, оние кои ги влечат, и ја зголемуваат изложеноста и вулнерабилноста на потенцијалните жртви на „мамките“ на трговците со луѓе, се замислените предности на животот во богатите западни земји, очекуваното вработување и високиот финансиски надомест.

КОИ СЕ НАЈЧЕСТИ ФОРМИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ?

Основни форми на трговијата со луѓе се:

- сексуална експлоатација
- трудова експлоатација
- должничко ропство
- лажно посвојување
- принудно питачење
- принуда за вршење кривични дела
- трговија со органи
-

Прашања за дискусија

1. Освен наведените фактори кои доведуваат до тоа некој да стане жртва на трговија со луѓе, дали ти можеш да се сетиш на некој важен фактор кој не е наброен овде?
2. Колкава е веројатноста некој да стане жртва на трговија, ако припаѓа на некоја од овие ризични категории?
3. Која форма на трговија со луѓе ја препознаваш во местото каде што живееш?

КОИ СЕ ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Најчести жртви на трговија со луѓе се лица од најранливите, најсиромашни општествени слоеви, чиишто права ѝ онака најчесто се загрозени. Најголем број меѓу жртвите се жени, потоа деца, но не смее да се занемари фактот дека има и мажи кои се жртви на трговија со луѓе.

Сепак, областите во кои овие три категории жртви се искористуваат се разликуваат. Така, младите девојки и жените, најчесто, се сексуално експлоатирани. Децата, најчесто, се вклучуваат во питачење, но и тие често се изложени на сексуално искористување.

Возрасните мажи, најчесто, се изложени на трудова експлоатација. Сите три категории бескурпулозно се искористуваат како даватели на органи.

Заедничко за сите три категории е:

- тие се измамани, продадени;
- изложени се на секојдневно сурово физичко и психичко насилство;
- третираны се како стока, извор на заработувачка;
- нивните човечки/детски права целосно се загрозени.

Внимавај: Жртва се станува на различни начини. Може да му се случи на секого. Зад примамливи огласи за добро платена работа, често се крие организиран криминал. Луѓето, а особено жените и децата се користат во секс-индустријата, но и како робови за работа во фабрики, хотели, ресторани, барови и семејства.

Прашања за дискусија

1. Што сè може да влијае на тоа некое лице да стане жртва на трговија?
2. Дали можеш да се сетиш на некои луѓе кои ги познаваш, а кои можат да се вбројат во некоја од претходните групи?

КАКО ИЗГЛЕДА ПРОЦЕСОТ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ?

Трговијата со луѓе е *процес* кој се одвива низ три фази:

- Регрутирање
- Транзит и
- Експлоатација.

1. ФАЗА РЕГРУТИРАЊЕ

Како, најчесто, потенцијалните жртви се вклучуваат во мрежата на трговија со луѓе?

Регрутирањето значи нудење на работа внатре во државата или во странство. Потенцијалната жртва може да биде регрутирана во секоја фаза на процесот на трговија, во државата на потекло, транзит или во државата на дестинација. Типично за жртвите на внатрешна трговија е тоа што тие се регрутираат во рамките на својата држава и се пренесуваат од една до друга дестинација во рамките на истата држава, каде што тие дополнително стануваат жртви на сексуална експлоатација, присилна работа или друг вид на експлоатација.

Регрутирањето на жртвите на трговија надвор од земјата во други земји, се случува во нивната земја, а потоа тие се предмет на продажба во една или повеќе други држави.

Начините на кои потенцијалните жртви се привлекуваат или мамат се различни.

- Регрутирањето може да се изврши од страна на поединци кои работат во соседството или во странство;

- Преку неформални мрежи, кои можат да опфатат членови на семејство и пријатели;
- Преку медиумско огласување на примамливи огласи или легални /полулегални посредници, вклучувајќи ги тука регрутирачките агенции кои нудат работа во земјата или во странство (придружба на бизнис партнери, масер/ка во козметичко студио, манекен/ка во модна агенција, избор на мис, бибиситерка, работа на брод, танчарка во реномиран клуб), студирање во странство, посредување при склопување брак со странец итн.;
- Последните години сè почесто потенцијалните жртви се врбуваат преку Интернет. Во почетокот контактот е само наивна и пријателска покана на кафе, заедничко дружење, до состанок на кој се изјавува љубов, понуда за брак. Кој било од претходните начини на регрутирање да се примени, тој секогаш е насочен кон незадоволените потреби на потенцијалната жртва: можност за работа, добро платена работа, обезбедување егзистенција за себе и своето семејство, реализација на желбата и сонот за запознавање нови места, итн.;
- Освен тоа, жртвите на трговија со луѓе често се брутално киднапирани од своите семејства, што е особено случај со деца - за питачење или за нелегално посвојување;
- Во случаи на екстремна сиромаштија или патологија, самото семејство може да го продаде својот член на трговците со луѓе.

Кој е најчесто првиот во синџирот на регрутерите?

Често, тоа може да бидат лица кои ти се блиски, кои ги познаваш, на кои им веруваш: семеен пријател/ка, сосед/ка, партнер со кој си започнал/а да се забавуваш, но и најблиските од семејството (сестра, мајка, татко, очув).

Се викам Едлира и имам 22 години. Самохрана мајка сум на 4-годишна ќерка. Човекот, таткото на моето дете, ме напушти пред да се породам. Семејството не можеше да ме издржува мене и детето. Се вработив, но мојата плата не беше доволна да ги плаќам трошоците, а подоцна платата воопшто и не ми беше исплаќана. Многу млади жени од мојот град одеа на работа во странство. Еден ден прочитав оглас во локалниот весник, во кој се бараа девојки за работа во хотели во Грција. Веднаш се јавив и закажав средба со жена која ја води агенцијата. На мое пријатно изненадување жената ја знаев и таа ме знаеше (сме се сретнале на свадбата на моја роднина, нејзина пријателка). Ми се пристори дека ова е најдоброто нешто што ми се случило последните години. Таа веднаш ме претстави на еден човек кој мене и уште 5 жени ќе ме придружува до Грција. Ми рече дека сè е договорено и поаѓаме за два дена. Прашав како така брзо, јас немам пасош? Жената ми рече дека за тоа се грижи агенцијата, јас треба само да се подготвам за пат. Сè изгледаше како фантастичен сон, а реализацијата беше многу блиску бидејќи мајка ми прифати да се грижи за моето дете, а јас се обврзав редовно да и испраќам пари...

Јас сум Владанка, имам 16 години. Пред 2 месеца запознав дечко од Македонија со кој почнав да се забавувам. Бидејќи живеевме во различни држави, најголем дел од контактите ги остварувавме телефонски. Секој ден тој ме бараеше на телефон и еден ден дојде со својата мајка во моето семејство и ме запоси од моите родители, кои се многу сиромашни и мислеа дека јас имам шанса за подобар живот, и иако бев малолетна, тие се согласија. Немав документи но мојот дечко ми рече дека откако ќе дојдам во Македонија брзо ќе ги среди документите околу легализација на бракот и престојот. По една недела по мене испрати еден возрасен човек кој им вети на моите родители дека на граница средил да поминам без документи и дека за тоа добро платил, но тие да не се грижат, ќе му плати мојот дечко ...

Се викам Буба, имам 21 година и студирам италијански. Имам добра другарка која со мене запиша студии, но прво одлучи да го научи јазикот и замина да работи во Италија. Бевме во постојан контакт, при што најмногу ми зборуваше за тоа како е лесно да го научиш јазикот во Италија. За време од 2 години дојде повеќе пати со фантастична гардероба. Ми кажувааше дека работи во модна агенција која што постојано бара нови лица, особено од земјите каде девојките сè уште се природно убави. Ја запознав со уште две девојки кои беа студентки на други факултети. Бидејќи бевме редовни студенти, ја замоливме да ни обезбеди работа за време на распустот. Таа вети вработување за сите три. Ни обезбеди покана од работодавец во агенција за бемиситерки и така лесно добивме виза...

Јас сум Суад од Скопје. Имам 17 години. Најстар сум во семејството со уште двајца браќа и 3 сестри. Татко ми е алкохоличар и почесто сите сме гладни отколку сити. Еден ден, еден пријател ме поврза со еден човек кој ги средуваше документи и патот до Германија. Јас со уште 6 лица кои не ги познавам добивме лажни пасоши...

3. ФАЗА ТРАНСПОРТ

- **Превоз**

По процесот на регрутирање следи фазата на транспорт - превоз. Транспортот, трансферот на продадените лица подразбира организирање на превоз, пренесување и трансфер на лица кои треба да се продадат понатаму од едно во друго место во рамките на државата или преку државната граница. Транспортот може да вклучува и сместување и прифаќање на жртвата во едно или повеќе прифатилишта. Транспортот вклучува и почетно прифаќање и трансфер внатре во сопствената држава, како и физичка злоупотреба за време на патувањето, сериозни повреди и брутално кршење на човековите права. Трговците ги транспортираат жртвите надвор од нивното место на потекло (било внатрешно или преку границите), со цел да ги оддалечат од заедниците, семејствата, пријателите, да ги изолираат и лесно да ги држат под контрола. За време на транспортот жртвата може да биде продадена од еден на друг трговец, без таа да го знае тоа, како и често да биде преселувана без нејзина согласност. За време на патувањето, жртвата не е свесна во поглед на тоа што ја очекува во местото на дестинација, или, пак, таа е експлоатирана од страна на трговецот и веднаш е преселена на некое друго место.

Многу жртви никогаш порано не ја напуштале својата земја и потполно се зависни од трговците со луѓе. Поголем дел го напуштаат својот дом без да поседуваат пасош, бидејќи им е речено дека не е неопходно да имаат пасош или дека подоцна ќе добијат пасош. Ако со себе имаат пасош, трговците, најчесто, им го одземаат и го држат кај себе како средство со кое се обезбедуваат против жртвата.

На тој начин жртвите кои се влезени илегално или затоа што кај себе немаат пасош запаѓаат во ситуација на бесправен престој. Таа положба на жртвата ја користи трговецот да ги држи во потчинета состојба и често на нив го истура својот бес, знаејќи дека жртвите заради својот илегален статус нема да се обидуваат да побараат помош од полицијата и заштита од земјата на дестинација.

- **Маршрута и средства за превоз**

Битен аспект на меѓународната трговија со луѓе е превозот на жртвата преку граница. Во поголем број случаи, врбуваните лица се согласни да зависат од трговецот заради обезбедување на документи и превоз. Со тоа трговците добиваат можност за потполна контрола над жртвата за време на фазата на транзит.

... На закажано место во точно време (на полноќ) бевме јас и уште 3 жени. Другите 2 ќе ни се придружиле подоцна. Со човекот кој со себе носеше само мал ранец (и ние носевме малку работи, бидејќи таму ќе сме добиле). Границата ја минавме ноќта низ шума и тесни патеки. Бев престашена, се плашев да не не откријат и вратат назад.

Не пречека такси-возило и стигнавме во мал мотел близу до автопатот. Нашиот водич беше многу молчелив и не одговараше на нашите прашања. Тој не предаде на таксистот и замина. Ни беше кажано дека овде ќе бидеме многу кратко додека да дојде газдата од хотелот. Добивме храна и вода. Веќе утредента дојде еден млад човек, не гледаше сите, ме одбра мене и заминавме во друго место...

... Близу до границата ме донесе тој со возило, а потоа се сретнав со едно момче кое рече дека се вика Елвис и дека му е прв другар на мојот дечко и тој ќе ме пренесе преку граница, само морам да бидам тивка и да брзам кога тој ќе ми каже. Во Македонија пристигнавме илегално. После долго одење од границата се качивме во автобус, потоа во уште еден автобус и пристигнавме во куќата на мојот дечко...

... На мое огромно изненадување добивме авионски карти (како што ни рече пријателката) од агенцијата. Се подготвував, а и моите родители беа среќни бидејќи немав речиси никакви трошоци освен најнеопходни за гардероба. На аеродромот не пречекаа три лица кои рекоа дека се вработени во агенцијата и тие ќе не префрлат до градот каде е сместена агенцијата. Овде се разделивме и заминавме со посебно возило. Стигнав во еден мал но пристоен стан, а мојот придружник беше многу љубезен со мене, ми донесе храна ми рече да се одморам, утре ќе разговараме за работата. Ми го побара пасошот со образложение дека треба да ме пријави во полиција и заради работна дозвола. Тоа ми беше прифатливо и му го дадов пасошот...

...Стигнавме во Германија со комбе. По пристигнувањето не однесоа на работа во фабрика за правење делови за коли. Не сместија во подрумски простори во фабриката...

3. ФАЗА НА ЕКСПЛОАТАЦИЈА

Како трговците со луѓе ги контролираат и експлоатираат жртвите?

Жртвите често се измамани верувајќи дека одат во странство како би работеле како келнерки, бибиситерки, манекенки, работници во фабрика, танчарки. Но, кога ќе пристигнат во некоја странска земја, се присилувани на проституција, принудна работа, питачење, итн.

Основна цел на трговецот со луѓе е да заработува пари долгорочно, а тоа може да го постигне со безмилосно искористување на жртвите. Затоа им е многу важно да не ја изгубат својата инвестиција и прават сè жртвата што подолго и повеќе да работи и да не се обидува да побегне. За да го постигнат тоа тие постојано ги надгледуваат жртвите.

Додека се експлоатирани, жртвите на трговија со луѓе се во состојба на целосна зависност од трговците, на кои тие треба да им бидат послушни.

За контрола на жртвите, во фазата на експлоатација, трговците со луѓе користат повеќе различни механизми, применувајќи ги според потребата и зависно од однесувањето на жртвата.

Најчесто се применуваат следните **механизми за контрола**:

- **Изолација-одземање на документи за идентификација**

Прво што прават трговците веднаш по пристигнувањето, е одземање на документите за идентификација и патните документи на своите жртви. Тоа ги прави жртвите без идентитет и го потврдува нивниот илегален статус во земјата и ги оневозможува да побараат помош, да се вратат во својата земја или да побегнат во друга земја. Жртвите, често и самите избегнуваат да побараат и остварат контакт со полицијата, бидејќи ја доживуваат како репресор. Нивниот страв го потхрануваат и трговците, зборувајќи им дека слободно можат да одат во полиција и да бараат помош ако го сакаат тоа, но дека ќе бидат под полициска репресија или во затвор. Ги опоменуваат дека нема смисла да бараат помош од полиција, бидејќи полицијата е корумпирана и во пријателски односи со трговците на луѓе.

Ми го побара пасошот, со образложение дека треба да ме пријави во полиција и за работна дозвола. Тоа ми беше прифатливо и му го дадов пасошот. Утредента дојде истиот дечко и ми рече да се подготвам ќе ме носи на работа. Прашав каде е агенцијата? Тој се насмеа и рече ќе видиш. Инсистирав да дознаам дали ќе ме интервјуираат за работа во модната агенција? Тој продолжи да се смее и рече дека во почетокот ќе работам како придружничка на еден фин господин и ќе патувам со него. Се побунив и реков „јас не сакам да го работам тоа, сакам да работам и како чистачка во агенцијата но не како придружничка“. Ме удри и рече дека јас немам што да сакам туку ќе правам сè што ќе побара господинот од мене. Си го побарав пасошот, а тој повторно ме удри и рече да заборавам на пасошот. Ако се обидам да побегнам полицијата ќе ме уапси како илегалец и ќе ме депортира. Плачев, молев, не помогна ништо, тој беше само посуров. Стигнавме во еден мал стан, во него беше господинот кој требаше да го придружувам. Тој беше околу 65 години и кога ме виде (веројатно незнаејќи дека разбирам) рече „добро тиле слета во кафез“. Истиот ден ме силуваше и ми рече дека попладне излегуваме и јас ќе го придружувам. Попладнето ме однесе кај друг кој ми рече дека има време само еден час морам брзо да сум готова во купатило...Сакав да умрам... Следуваше враќање во станот на првиот кој беше нечист и морав секојдневно да го чистам. Молев да се јавам кај моите, бараше да зборувам италијански со нив иако тие не знаат. Мислев дека ќе ме познаат по треперливиот глас.

Непоседувањето документи и пари, нелегалниот статус на престој, срамот, изолацијата и стравот од полицијата, се основни механизми кои трговецот на луѓе често ги користи, заради тоа е малку веројатно дека жртвата ќе се обиде да побегне или да се пожали на државните органи, што сè заедно придонесува кон сè поголема зависност на жртвата од трговецот.

- **Употреба на насилство и страв**

Насилството, заканите и стравот од репресија или ранливост, наспроти правото (или законот), претставува клучен елемент на експлоатацијата. Во оваа фаза целосно се реализира целта на трговците, односно експлоатација на жртвите заради финансиска придобивка.

Трговците со луѓе секогаш користат насилство и закани со насилство како средства за контрола над жртвата. Жртвите често брутално ги тепаат и силуваат, им го ограничуваат движењето, ги држат во изолација, често им ја ограничуваат храната, ги присилуваат да пијат алкохол со муштериите, некогаш и ги дрогираат за да го издржат тешкото малтретирање, ги повредуваат со гаснење цигари врз телото, со примена на остри предмети, а сè со цел да ги покорат. Овие методи на злоупотреба често се користат за казнување на непослушноста или заради предупредување на другите жртви, да станат свесни какви последици ќе претрпат ако се непослушни или ако се обидат да побегнат.

Во случај на сексуална експлоатација, **срамот**, **вината** (дека таа самата е виновна за ова што и се случува), што жртвата ја чувствува е следниот механизам на контрола.

Трговецот често и се заканува на жртвата дека ќе јави на нејзиното семејство дека работи како проститутка. Може и да сними силување и снимкатаа да ја користи како средство за уцена и понижување. На овој начин обезбедува целосна послушност на жртвата.

Децата кои се принудени да питачат, принудени се на газдата да му донесуваат одредена сума пари дневно, а често пати се и сексуално злоупотребувани.

...Првиот момент по доаѓањето во домот на мојот дечко јасно ми кажа дека не смеам да излегувам од дома без неговата мајка, со која веќе утредента и секој ден потоа морав да одам на улица и да питачам за да заработувам за живот. Секогаш кога ќе одбиев да ги послушам или кога ќе донесев мала зарботувачка од питачењето ме тепаше и не ми даваше храна. Се обидував да се слушам со моите родители, но секој обид завршуваше со котек. Така три месеци секојдневно одев на улица и питачев, се обидував, молев да заработам доволно пари за да не добијам котек. Не смеев да контактирам со никого освен со него и неговото семејство. Мислев дека јас сум виновна за сè, не знаев што да направам, сакав да си го одземам животот, додека ме тепаше го молев да ме убие, не сакав да питачам, се срамеv од тоа, го молев да ме врати дома, но не сакаше, не сакаше ни да зборува со мене...

• **Должничко ропство**

Еден од примарните механизми за контрола на жртвата е обврзување заради задолженост. Од жртвите се бара да ги вратат парите кои трговецот ги вложил во нивното доаѓање во земјата на дестинација. На овој износ тие додаваат голема камата, и уште повеќе ги зголемуваат износите на име трошоци за услугите за превоз, обезбедување на документи, пренесување преку граница, сместување, исхрана. Сето тоа конечно се зголемува до таква сума која не е можно да се отплати.

Жртвите кои се принудени да работат, исто така, немаат можност за слободно движење, не поседуваат документи и се принудени да работат голем број часови на улица или во многу тешки услови.

...На господинот кој ја организирал целата работа секој од нас му должеше по 1.500 евра. Работев по 12 часа на ден и се согласив да не добивам плата првите 5 месеци, со цел да го отплатам долгот кон господинот X. Сопственикот на фабриката ни обезбедуваше по еден оброк на ден. Така, работев цела година, за кое време воопшто не добив плата. Сопственикот одбиваше да ми плати и постојано ми кажуваше износ кој тукушто сум почнал да го отплаќам. Постојано ми се закануваше дека ќе ме избрка и ќе ме предаде на полицијата, а тие ќе ме затворат. Во тој случај моите родители ќе морале да го доплатат мојот долг. Затоа не можев да се спротивставам, се плашев бидејќи бев нелегално влезен во државата. Ништо друго не ми паѓаше на памет иако веќе не можев да издржам...

Треба да се истакне дека, во реалноста, трите фази често пати делумно се преклопуваат. Некои случаи можат да имаат неколку фази на транзит и дестинација, бидејќи жртвите често пати се предмет на повторна продажба. Спротивно на ова, во други случаи можат да имаат неколку фази на транзитно место (во иста држава) или повеќе транзитни држави. Во сите фази на трговијата со луѓе секогаш длабоко се повредени човековите права на жртвата.

Начини на кои жртвите излегуваат од синџирот на трговијата со луѓе?

Најчесто жртвите излегуваат од синџирот на трговија со луѓе со помош на:

- полициски рации;
- со помош од клиенти или граѓани;

- или самите успеваат да организират и да реализират бегство.

...Патувавме кратко. На телефон зборувавме на друг јазик, не го препознав, но не беше грчки. Го прашав каде сум, а тој одмавна со рака и не ми одговори. Сфатив дека не сум во Грција, но не го разбирав јазикот. Стигнавме во еден објект за кој тој рече дека е хотел. Местото беше мало. Сфатив дека не сум во Грција... Ме смести во соба во која имаше други 3 жени. Сите ме погледнаа, но не се осмелија ништо да ми кажат. Ги прашав жените каде сме а тие рекоа ова е Македонија. По еден час дојде газдата да ме запознае. Ме викна кај него во канцеларија божем да сум потпишала договор. Ме силувавме и ми рече дека тоа е моја работа овде и дека секогаш кога ќе ме побара секогаш ќе му бидам на услуга. Утредента, заедно со другите жени го чистевме барот, а подоцна седевме со муштериите и моравме да пиеме со нив. Муштеријата одлучуваше кога ќе ме земе. Не добивав пари 3 месеци, потоа газдата ми плаќаше 5 евра на ден, без оглед на тоа колку работам и колку муштерији примам. Ги испратив првите пари на мајка ми за детето. По еден месец ми ја намали сумата и ми даваше само 50 евра. Поминаа 7 месеци, секој ден беше сè потежок. Освен газдата ме тепаа и муштерији. Една ноќ во локалот, во кој бевме сместени, дојдоа голема група наоружани полицајци. Се исплашив, мислев дека дојдоа по нас да не уапсат заради илегалниот престој, но тие го уапсија него, а мене ме сместија во прифатен центар за странци...

...Живеев кај првиот каде ѝ што стигнав, во него доаѓаа разни како што тој ги претставуваше партнери. Меѓу нив имаше и интелектуалци кои, освен сексуални услуги бараа од мене да им читам или раскажувам. Раскажувајќи еден ден на еден од муштериите му ја раскажав мојата приказна и страдањата во Италија. Тој ме погали по главата и не рече ништо. Утредента дојде повторно и побара од газдата да го придружувам до едно излетничко место каде ќе се задржиме 3 дена. За таа услуга му понуди доста пари. Ми рече да си земам облека зошто таму е ладно. Се спакував и заминавме. Ме однесе во Конзулатот, ми даде пари да се вратам со автобус откако ќе ги средам документите. Не им верував на своите уши дали е ова вистина... За среќа беше вистина. Го бакнав од благодарност, а тој само одмавна со рака и рече „чувај се“.

... Секој ден плачев и барав да се јавам на моите да знаат дека сум жива, но тој ме тепаше и го криеше телефонот. Во еден момент кога тој беше во дворот и разговараше со еден комисија, а мајка му не беше дома го земав телефонот и успеав да се јавам на мајка ми. Таа го пријавила случајот во организацијата за бегалци и мигранти, тие се јавија во полиција и полицијата ме спаси, а ИОМ со придружба ме врати во мојата земја.

...Долго ноќе не спиев и размислував како да ги прекинам маките и да се вратам дома. Одлучив да избегам, но како, кога, каде без документи...Еден ден дојде голем камион и растоваравме материјали. Кога завршивме веќе беше темница и сите отидоа да се одморат. Си помислив, ова е шанса. Камионот беше покриен со џерада и во кошот имаше голема кутија со нешто алат. Влегов во неа. По два часа возачот влезе и ја спушти џерадата. Се преплашив. Патував долго. Возачот беше сам и слушаше гласна музика. Ноќе помина една, па друга граница. На едната ја подигнаа џерадата, но не видоа ништо, во кутијата има алат им рече шоферот. На втората граница тој заборави да ја заврзе џерадата. По подолго патување веќе се разденуваше, тој застана на еден паркинг и легна во кабината да спие. Помислив дека овде морам да излезам. Внимателно излегов. На мое изненадување видов кола „лада“ со македонска регистраска табличка ШТ. Беше празна, но почевав кој ќе дојде. Дојдоа двајца луѓе, им пријдов ги прашав каде сме, а тие рекоа после Белград. Им кажав од каде сум и ги замолив да ме превезат до Скопје...Така стигнав илегално како и што отидов.

На што треба да внимаваме за да ја избегнале можноста да станеме жртви на трговија со луѓе?

Доколку почесто се прашуваш или се чувствуваш слично на долунаведеното:

Досадно ми е!
Страв ми е!
Не ми оди учењето!
Тажна сум!
Немам работа!
Немам пари!
Тешко ми е!
Немам волја!
Што да правам?

Доколку понекогаш мислиш и/или веруваш слично на долу наведеното:

Никој не ме разбира!
Колку и да учам колку и да работам во Македонија ништо нема да постигнам!
Верувам дека секаде во светот освен во Македонија животот е подобар!
Сакам да направам нешто за да го променам својот живот!

Доколку мислиш дека некој/нешто од долунаведеното ќе ти помогне:

Ако се доверам на мојата најдобра другарка!
Ако побарам помош од пријател/ка, познаник, роднина!
Ако ја прифатам понудената „добро платена работа“ на црно!
Ако го напуштам својот град/село и прифатам понуда за работа со посредник!
Ако прифатам брак со непознат!
Ако заминам на непроверена работа во фабрики, ресторани, семејства, надвор од земјата!
Ако емигрирам во некоја западна земја!

ВНИМАВАЈ,

Постои опасност да бидеш измамен/а, да бидеш заведен/а, продаден/а, ставен/а во ропски однос – ЖРТВА НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ.

К а к о?

Сè може да изгледа легално, но неволјата настапуваа кога:

Другарката /пријателот, роднината, ќе те измамат;
Агенцијата ќе те поврзе со сомнителен посредник, кој ќе ти ги одземе документите и ќе те стави во ропски однос или ќе те продаде;
Ќе се соочиш со вистината дека си ИЗМАМЕН/А, продаден/а, обесправен/а, без идентитет, без пари, физички, сексуално и психички малтретиран/а - ЖРТВА НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ.

Трговијата со луѓе е трговија со човечката беда и претставува најстрашно зло на нашето време.

Затоа, ако одлучиш да одиш во некој друг град во твојата земја или во странство, да работиш или да студираш, постојат неколку работи кои можеш да ги направиш за себе:

- Ако се одлучиш да одиш во друг град во својата земја заради работа или студии, имај на ум дека на најмалку две лица кои ти се блиски треба да им ја оставиш твојата адреса за контакт и телефон.
- Ако се одлучиш да одиш во странство заради работа или студии добро е да направиш:
  - пасошот и други важни документи пред патувањето да ги фотокопираш и да оставиш еден примерок кај лице кое ти е блиско, а другиот понеси го со себе, одвоено од оригиналите;
  - документите носи ги со себе и не ги давај никому освен на цариникот или полицаецот по нивно барање;
  - пред патувањето контактирај ја амбасадата на земјата во која планираш да отидеш и добро распрашај се кои документи и какви дозволи ти се потребни за престој, студии или работа во таа земја;
  - ако користиш услуги на агенција за студирање или наоѓање работа, провери дали постои агенцијата и нејзиниот легитимитет;
  - пред патот во странство набави си адреса и телефон од нашата амбасадата, конзулатот или претставништво во земјата во која патуваш;
  - ако некое лице или ситуација побудат сомнеж кај тебе, тоа треба да ти биде сигнал да вклучиш дополнителни мерки на претпазливост и ако е потребно да побараш помош од (амбасадата на твојата земја, од полицијата во земјата во која се наоѓаш). Организации кои се занимаваат со проблемот трговија со луѓе, како и организацијата на Црвениот крст во таа земја;
  - јавувај се редовно на своето семејство.

И на крај :

Ако бараш работа во својата земја, а особено во странство:

- потпиши договор за работа откако ќе го провери адвокат или друго компетентно лице;
- немој да се согласиш на усни договори во врска со работата;
- потруди се да се избришат сите нејаснотии како што се „ по потреба и барање од работодавачот ќе се извршуваат и други работи“, затоа барај прецизно дефинирање на договорот.

Секако, раскажаните случаи ти изгледаат страшни дури и невозможни но, несигурното време во кое живееме, сиромаштијата, масовноста на интернационалниот криминал и трговијата со луѓе, не учат дека е подобро за овие ситуации да бидеме предупредени, отколку да се најдеме во нив.

Секој од овие случаи носи порака до тебе и тоа:

**НЕ ИМ ВЕРУВАЈ СЛЕПО НА ОГЛАСИТЕ!
ИНФОРМИРАЈ СЕ И КАЖИ БАРЕМ НА ЕДНО ЛИЦЕ ОД ДОВЕРБА КАДЕ ОДИШ!
САМ/А УЧЕСТВУВАЈ ВО ОРГАНИЗАЦИЈАТА НА ПАТОТ И ПОДГОТОВКАТА НА
ДОКУМЕНТИ!
НЕ ПРИФАЌАЈ БРАЧНА ПОНУДА НА ЛИЦЕ КОЕ НЕДОВОЛНО ГО ПОЗНАВАШ!
ВЕРУВАЈ ВО СЕБЕ И ВО СВОИТЕ СПОСОБНОСТИ!.**

Што треба да сториш ако се утврди дека некој е жртва на трговија со луѓе ?

Доколку имаш одредени сознанија за трговијата со луѓе и можните жртви, можеш да помогнеш:

- жртвата да биде идентификувана;
- да биде упатена до стручно лице кое може да и помогне и психолошки да ја зајакне, за да може да се осамостои и да го обнови својот живот.

Секако, ти само една карика која може да помогне да се идентификуваат жртвите, но постојат органи кои имаат законска обврска, поддршка, способности и знаења од областа на трговијата со луѓе, а тоа се:

- Министерството за внатрешни работи
- Министерството за труд и социјална политика (Канцеларија на Националниот механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе)
- Невладините организации кои се занимаваат со помош и поддршка на жртви на трговија со луѓе.

Во земјата има посебни тела кои се формирани со цел да ја следат и анализираат состојбата со трговијата со луѓе и да ја координираат работата на надлежните институции.

Составени се од членови на повеќе министерства, невладини организации и меѓународни организации. Тоа се:

- Националната комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција.
- Секретаријат при Националната комисија за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција.
- Подгрупа за борба против трговијата со деца.
- Национален известувач.¹⁹

Членовите на овие работни тела подготвуваат важни стратешки и оперативни документи кои имаат обврзувачки карактер. Вакви поважни документи се:

- Националната стратегија и Национален акционен план за борба против трговијата со луѓе и илегална миграција.
- Акционен план за борба против трговијата со деца и
- Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе.²⁰

Прашања за дискусија

1. Што треба да знаеш за трговијата со луѓе за да можеш да помогнеш?
2. Кои се службите за координација во идентификацијата и заштитата на жртвата?

Национален тим за борба против трговијата со луѓе

- Канцеларијата на Националниот механизам за упатување и центрите за социјална работа при Министерството за труд и социјална политика;

¹⁹ <<http://www.nacionalnakomisija.gov.mk/>>

²⁰ Ibid.

- Одделение за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција при Министерството за внатрешни работи;
  - Невладините организации („За среќно детство“ и „Отворена порта“ и други невладини организации кои работат на локално ниво)

Важно е да знаеш дека:

- На лицето кое е идентификувано како жртва на трговија, според потребите, му се пружа сместување во сигурен простор-шелтер (прифатилиште) и се задоволуваат неговите основни потреби.
- По утврдување на состојбата и потребите на жртвата, тимот во прифатилиштето, составен од психолози, социјални работници, лекари (посебно обучени за ваков вид на работа), прави план за психосоцијална поддршка и социјална рехабилитација на жртвата.

Запомни:

На лицето кое било жртва на трговија, по излегувањето од на трговија со луѓе потребно му е:

- да биде згрижено на сигурно, безбедно место;
- да биде заштитено од страна на државата од трговците со луѓе;
- да добие информации за своите права;
- да добие правна помош;
- да добие медицинска помош;
- да има право да побара тестирање за ХИВ;
- доколку е странски државјанин да добие преведувач;
- да добие психолошка помош, поддршка и терапија;
- да има право на социјални бенефиции;
- да има право на оштета.

Важно е да знаеш и тоа, дека проблемите на жртвата не престануваат и по нејзиното излегување од синцирот на трговијата со луѓе.

Проблемите, злоупотребата, различните тортури кои жртвата ги доживеала, оставаат психички последици кои се јавуваат во форма на пострауматски стрес, повторно преживување на сите стравотии низ кои поминувала жртвата.

Затоа и по напуштање на прифатилиштето, лицето кое доживеало пекол наречен трговија со луѓе има потреба од продолжена поддршка, рехабилитација и реинтеграција во средината.

Што со сторителите - трговците со луѓе?

За да се откријат и казнат трговците, жртвата треба да прифати да сведочи против сторителот. Без откривање на сторителот нема потполна борба против трговијата со луѓе. Но, што се случува? Некои жртви прифаќаат да сведочат, други се плашат за себе и своето семејство, бидејќи трговците успеале да ги престашат и да ги убедат дека тие се виновни, а и кога ќе се појават на суд велат дека не ги знаат имињата на сторителите. Некои се срамаат и сметаат дека и самите се виновни и затоа го минимизираат делото на обвинетиот.

По враќањето дома, голем број жртви ги чека истата ситуација од која и побегнале – сиромаштија, невработеност, осуда од околината, па и од семејството, социјална

изолација и ранливоста повторно може да ги втурне во синцирот на трговијата со луѓе. Тоа е причина што дел од жртвите по неколку пати завршуваат во мрежата на трговците со луѓе. Причината за тоа, покрај претходно наведените фактори е и тоа што процесите на реинтеграција кај нас но и во други земји се краткотрајни и недоволни .

Прашања за дискусија

1. Зборувавме за тоа дека жртвите на трговија со луѓе можат да бидат домашни или странски државјани. Дали постои разлика во постапувањето и начинот на работа со домашните жртви и со странските државјани?
2. Ако сметаш дека постои, во што се состои разликата?
3. Дали се разликуваат домашните жртви и жртвите кои се странски државјани?
4. Ако одговориш со да, во што се разликуваат?

ТРЕТ ДЕЛ

3. ИНТЕРАКТИВНА РАБОТИЛНИЦА КАКО НАЧИН НА УЧЕЊЕ

Луѓето се разликуваат по начинот на кој учат и како подобро помнат. Некои подобро запомнуваат кога слушаат, други кога гледаат, а трети кога ги користат овие две сетила и кога притоа се активни.

Всушност, успешното учење се остварува преку **активно учество** и усвојување на знаења со помош на повеќе канали, и низ различни посредници во околината. На тој начин се добиваат подобри и потрајни резултати. Ова тврдење најдобро го илустрира една добро позната кинеска поговорка која вели:

**КАЖИ МИ - ЌЕ ЗАБОРАВАМ
ПОКАЖИ МИ - ЌЕ ЗАПАМЕТАМ
ВКЛУЧИ МЕ - ЌЕ НАУЧАМ**

Работилницата како начин на учење настојува да го претстави реалниот процес на создавање кој се случува во реалните животни ситуации, и води кон целосно искуствено доживување, кое е употребливо и трајно.

Тоа се постигнува на следниот начин:

- Планирање на темата;
- Воведување на учесниците во темата;
- Креирање на ситуација која на сите учесници им овозможува активно учество во барањето и изнаоѓањето на решение;
- Изнесување на сопствени искуства;
- Низ дискусија се разменуваат искуства;
- Искуството се поврзува со претходните знаења и се воопштува.

МЕТОДОЛОШКИ ПРИНЦИПИ НА РАБОТИЛНИЧКИОТ ПРИСТАП²¹

1. **Создавање на соодветен простор**, во кој учесниците можат да се чувствуваат пријатно и безбедно, да се чувствуваат слободни во изразувањето, отворено да зборуваат и да бидат одговорни кон себе и кон другите;
2. **Учење во група, со група и од групата** - во групата се учат на кооперативност и односи со другите;
3. **Активно учество на учесниците** - колку повеќе вложуваш, толку повеќе добиваш;
4. **Еднакви услови за развој и учење на сите учесници;**
5. **Целосен пристап во учењето;**
6. **Почитување на различните стилови и можности за учење;**
7. **Интерактивно учење.**

²¹ Друштво Црвеног крста Србије и Црне Горе. *Трговина лјудима – наш одговор*
<http://www.astra.org.rs/?page_id=66>

УЛОГАТА НА ВОДИТЕЛОТ НА РАБОТИЛНИЦАТА

Основно правило кое важи за водителот е дека треба да се придржува на целта и содржината на работилницата, но, исто така, задолжително треба да ги следи и потребите на членовите на групата и групната динамика.

Запомни: Водителот не е предавач, не е водач. Неговата улога е да го следи, поддржува и олеснува процесот на работата во групи.

КАКО СЕ ОРГАНИЗИРА И ВОДИ РАБОТИЛНИЦА?

Ова е пример на работилница кој треба да ти помогне да ја организираш твојата обука. Истата можеш да ја менуваш и приспособуваш според потребите на групата со која ќе работиш.

ВОВЕД, ПРАВЕЊЕ БЕЦОВИ И ПРЕТСТАВУВАЊЕ (30 минути)

- **Вовед**

Во воведот, сосема кратко ја претставуваш темата и целта на работилницата.

Задолжителен дел во работилничкиот пристап е меѓусебното претставување и запознавање на водителот со учесниците и на учесниците меѓу себе.

Вообичаено е учесниците да седат во круг.

- **Креирање на бец за претставување**

Водителот вели: „За подобро да се запознаеме, предлагам да направиме бецови. Секој од вас нека земе лист хартија (или доколку имате готови бецови) и на него напишете го своето име или име со кое сакате овде да ви се обраќаме.

Пишувајте со големи букви така што секој може лесно да го прочита. Според вашата желба, бецот можете да го обоите или да го украсите“. Потоа секој го прикачува бецот. Откако сите се готови, почнува претставување во круг.

- **Претставување**

Водителот или тимот обучувачи го започнуваат претставувањето и накратко го претставуваат и своето искуство и изразуваат задоволство што имаат можност да работат со оваа група учесници.

Претставувањето може да се направи на различни начини. Еден од нив е -

„Моето име и семејната традиција“ - Се изведува на тој начин што секој учесник го кажува своето име, какво значење има името, по кого го добил, дали го сака или не и зошто? Дали сака да го промени името, за кое друго и зошто?

Цел:

Подобро меѓусебно запознавање, запознавање со семејните традиции, што е важна информација за главната работилница.

Упатство:

Учесниците седат во круг, секој го кажува своето име. Претставувајќи се со име да кажете какво значење има, кој ви го дал (кумот, мајката, таткото), дали го сакате своето име или сакате да го промените?

Материјали:

Фломастери во различни бои, бецови или самолепливи ливчиња, шпенагли за закачување.

- **Правила**

На почетокот на работилницата, учесниците треба да се запознаат со одредени правила, кои со консензус треба да ги усвојат и да ги почитуваат. Најчесто тоа се следните правила:

СЛУШАЊЕ – јас слушам кога зборува некој друг.

ПОЧИТУВАЊЕ - го почитувам правото за разлики во мислењето.

ДОВЕРБА - ја почитувам и не ја злоупотребувам искреноста на другите.

ПОНАТАМУ- кога ми е тешко да зборувам за нешто можам да кажам „понатаму“

АКТИВНО УЧЕСТВО- учествувам во активностите кога можам и колку можам.

Можеш слободно да воведеш и други правила за кои учесниците ќе се договорат, на пример: почитување на времето планирано за активностите; без задоцнување; исклучување на мобилни телефони итн.

Правилата ги пишуваш на флип чарт хартија и ги закачуваш на сид и стојат во просторијата до крајот на обуката.

АКТИВНОСТИ**1. Активност: Очекувања (15 минути)**

Од учесниците се бара да ги искажат мотивите поради кои учествуваат на обуката и што очекуваат да научат од истата.

Водителот на учесниците им дели две самолепливи ливчиња во различна боја и вели „на синото ливче напишете што очекувате од групата и од обуката, ваши идеи, дилеми кои сакате да ги разрешите, што сакате да се случи. На розовото ливче, напишете што не би сакале да се случува за време на обуката“. Потоа, на еден лист флип чарт се лепат сините ливчиња а на друг розовите.

Цел:

Да се откријат очекувањата на групата кои ќе овозможат јасно формулирање на желбите и очекувањата од групата.

Материјал:

Самолепливи ливчиња во две бои, пенкала.

2. Активност: „Огледало на чувствата - невербална комуникација“ (25 минути)

За да се воведат учесниците во главната тема на обуката - „Трговијата со луѓе“, пожелно е кај нив да се поттикне сочувството со лицата жртви на трговија, и потребата од помош и поддршка на истите.

Цели:

- Поттикнување на учесниците на активност;
- Промовирање сочувство со лица кои доживеале трауматско искуство;
- Добивање на информации за просторот во кој влегуваат и луѓето во него;
- Поттикнување на позитивните чувства и мотиви;
- Користење на фацијалната експресија за препознавање на чувствата.

Упатство:

Водителот ја започнува работилницата со објаснување дека постојат многу чувства кои се јавуваат кај секој од нас. Тој набројува осум чувства и бира по еден од учесниците невербално да покажат едно од следните: среќа, лутина, гнев, страв, љубомора, омраза, тага и болка. Сите членови од групата учествуваат и погодуваат кое чувство е презентирано. Оној кој ќе погоди, добива задача да покаже друго чувство, кое другите учесници го погодуваат и така до последното чувство.

Вежбата завршува со дискусија за тоа колку е значајно да ги препознаеме невербално покажаните чувства кај соговорниците пред да воспоставиме вербална комуникација. Водителот ја потенцира потребата од препознавање на чувствата кај лица кои доживеале трауматско искуство.

Материјал:

8 картички на кои е напишано по едно чувство.

3. Активност: Правење паноа на тема „Трговија со луѓе“ (90 минути)

Воведот во темата „Трговија со луѓе“ можеш да го направиш на повеќе начини и со користење на различни техники.

Една од нив е техниката „грозд“ (30 минути)

Цел:

Дефинирање на поимот - трговија со луѓе и разграничување од поимите – проституција и илегална миграција.

Упатство:

Водителот црта круг и го запишува зборот „трговија со луѓе“. Учесниците треба да ги искажат своите мислења, да набројат зборови кои директно или индиректно се поврзани со терминот трговија со луѓе. За тоа се користи техниката „бура од идеи“.

Секој од предложените зборови се запишува во кругови кои следат еден по друг. На тој начин цртежот претставува грозд. Гроздот треба да содржи голем број на термини кои водителот ќе ги искористи во дефинирањето на оваа појава.

На ист начин се дефинираат другите два термина: проституција и илегална миграција. На крајот „гроздот“ има три гранки (кругови), секоја од нив содржи дефиниција на еден од овие поими.

Поимот „трговија со луѓе“ е на втората гранка и оттаму од него се спуштаат две гранки кои завршуваат со кругови. Во едниот се содржани разликите помеѓу трговијата со луѓе и проституцијата, а во другиот, разликата помеѓу трговијата со луѓе и илегалната миграција.

Втор начин кој можеш да го искористиш за вовед во темата „трговија со луѓе“ е **со презентација** со графоскоп, ЛЦД- проектор или со употреба на флип чарт.

За таа цел можеш да користиш **презентација на филм** на тема „Трговија со луѓе“.

Која техника ќе ја користиш зависи од тебе, од можностите кои ги имаш и материјалите со кои располагаш.

Материјали:

Во зависност од изборот на техниката потребни се:

Флип чарт

Фломастери во различни бои

ЦД со филм на тема „Трговија со луѓе“

ЛЦД- проектор

Главна активност: Правење паноа – концепт за обука на врсници на тема „Трговија со луѓе“ (60 минути).

Цел:

Запознавање на колегите, учесниците со темата „Трговија со луѓе“.

Работа во групи:

Учесниците се делат во 3 или 4 групи (во зависност од бројот на учесниците). Секоја група добива голем лист од флип чарт и фломастер.

Упатство:

Водителот им дава задача на групите велејќи: Имате задача на своите врсници во училиштето да им ја претставите темата „Трговија со луѓе“. Како ќе го подготвите тоа претставување?

Направете концепција во групата како ќе ја претставите оваа тема. Можете да ги користите сите материјали кои ви се на располагање. Можете да направите пано, постер, да нацртате слика, да направите колаж па дури и видео- презентација.

На големиот лист од флип чарт (или преку видеопрезентација и слично) прикажете ги своите идеи.

Одберете лице од групата кое ќе ја претстави вашата идеја.. Имате половина час за работа.

Известувања од групите: Претставникот од секоја група ја претставува концепцијата на својата група.

Коментар на водителот: Ги потенцира успешните идеи, им се заблагодарува за идеите, им дава информации за тоа што се очекува од учесниците по семинарот.

Материјали: Големи флип чарт листови, фломастери во различни бои, маркери, селотејп, лепак, ножици, пропаганден материјал за трговија со луѓе, слики од списанија. По потреба: фотоапарат, ЛЦД и компјутер за презентација.

Завршна работилница: „Вмрежување“ (20 минути).

Невербална вежба чија цел е да им покаже на членовите на групата дека заедничката соработка и меѓусебната поврзаност се основа за превенција на негативните појави па и на најголемото зло, трговијата со луѓе.

Упатство:

Застанете во круг. Јас ќе избирам еден од вас на кого ќе му го подадам клопчето со волница и ќе истакнам зошто токму него го избрав. Тој ќе го фати клопчето врзувајќи конец околу прстот, ќе го фрли на друг, исто така, со образложение зошто го избрал него. Третиот на следен учесник и така до крај додека сите не бидеме вмрежени. На крајот со ножици секој ќе пресече парче од конечот и ќе го понесе со себе.

Анализа и евалуација

На целата група и се поставуваат прашања:

- Како се чувствувале за време на обуката? Водителот поканува еден член од групата да ги прочита ливчињата со очекувања. По читањето на секое ливче прашува дали се исполниле очекувањата.
- Кои вештини им биле потребни да ја извршат оваа задача? Вештини за слушање, соработка, договарање и што уште?
- Дали им беше тешко, зошто?
- Што би сакале уште да научат, за да бидат добри обучувачи на своите врсници?

Работилниците кои ти ги понудивме овде можеш да ги користиш во твојата обука, но слободно можеш да избереш и други кои си ги научил на други семинари, а кои можат да се искористат за оваа цел.

И СОСЕМА ЗА КРАЈ

ЗАПОМНИ!!!

Трговијата со луѓе е процес кој се менува. Се менуваат формите на трговија со луѓе, нивниот број се зголемува. Трговците, исто така, ги менуваат начините на врбување, транспорт и експлоатација. Тие се свесни за сериозните казни и наоѓаат начини да се заштитат.

Затоа запомни: превенцијата е основен, најдобар и најевтин начин за заштита од ова зло. Запознавајќи ги своите врсници со опасностите на кои можат да бидат изложени, кога донесуваат важни животни одлуки, вие давате свој придонес токму во превенцијата.

Запомни: жртвата на трговија со луѓе е длабоко психички повредена, ранлива и има потреба од заштита и континуирана помош и рехабилитација за повторна реинтеграција.

Значајна алка во борбата против овој криминал е пријавување, гонење и казнување на трговците со луѓе. Без тоа борбата со ова зло не може да биде успешна.

Ти посакуваме многу успех во твојата работа како обучувач.

СОДРЖИНА

Предговор	3
Вовед	3
ПРВ ДЕЛ	
Врсничка едукација	4
Дефинирање на поимот	4
Корисноста од врсничката едукација	5
Каде и како овој пристап може да се користи	5
Вештини кои треба да ги поседува едукаторот на врсници	5
Методи на работа	6
Практични совети за успешно водење на врсничка едукација	6
ВТОР ДЕЛ	
Трговија со луѓе	11
Феноменот трговија со луѓе - што е трговија со луѓе	12
Законодавство	15
Зошто луѓето стануваат жртви на трговија со луѓе	16
Најчести форми на трговија со луѓе	17
Како изгледа процесот на трговијата со луѓе	18
1. Фаза регрутација	18
2. Фаза транспорт	20
3. Фаза експлоатација	21
Начини на кои жртвите излегуваат од синцирот на трговијата со луѓе	23
На што треба да внимаваме за да ја избегнеме можноста да станеме жртви на трговија со луѓе	25
Што треба да сториш ако се утврди дека некој е жртва на трговија со луѓе	27
Национален тим за борба против трговијата со луѓе	27
ТРЕТ ДЕЛ	
Интерактивна работилница како начин на учење	30
Организирање и водење на работилница	31
- Вовед, правење на беџови и преставување	31
- Активности	32
- Анализа и евалуација	35